

тема:

11 квітня
2023 року
відбулось
позачергове
засідання РАУ

с. 3

Заступник
Голови НААУ,
РАУ Валентин
Гвозд'їв
виступив на
засіданні ССВЕ
у Брюсселі:
акцент на атаках
на адвокатуру

с. 5

Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за березень –
квітень
2023 року

с. 13

Історія
адвокатури:
Київська
адвокатура:
інституційне
становлення
на початку
XX століття

с. 55

КИЇВСЬКА АДВОКАТУРА: ІНСТИТУЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Валерій Філімоніхін, історик, юрист, учасник Всеукраїнського Проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ, вчений секретар Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили»

Центр досліджень адвокатури і права НААУ продовжує знайомити адвокатську спільноту з історією київської адвокатури: її витоками, професійними здобутками, життєвими долями видатних адвокатів, а також репресіями, яких вона зазнала у міжвоєнну добу минулого століття. До вашої уваги друга стаття з циклу, що був розпочатий у № 11 (86) Вісника НААУ за 2022 рік. У центрі уваги — питання розвитку адвокатського самоврядування у Києві на початку ХХ століття, участь адвокатів у державотворчих процесах під час Української революції 1917 — 1921 років, роль оборонців в організації та розбудові Всеукраїнської Академії Наук.

Розвиток інституту адвокатури в Україні в імперську добу пов'язаний з ухваленням Судових Статутів Російської імперії 1864 року в рамках проведення правових реформ імператором Олександром II. До появи цих реформ функції адвокатів виконували «заступники по чужих справах», які перебували у повній залежності від суддів та, практично, не мали жодних прав. За системою, встановленою Указом від 5 листопада 1723 року, як і раніше, цивільні справи готувались не стряпчими, а державними чиновниками. У 1775 році Катерина II підписала указ «Учреждения о губерниях». Згідно з ним стряпчі ставали помічниками прокурора та захисниками казенних інтересів. Законом від 14 травня 1832 року було створено інститут присяжних стряпчих, направлений на впорядкування діяльності судових представників у комерційних судах. У 1850 році «Особливий комітет при II відділенні власної Його Імператорської Величності канцелярії» почав підготовку проєкту цивільного та кримінального судочинства. 8 вересня 1858 року начальник II відділення граф Д. Блудов подав імператору доповідь «Про встановлення присяжних стряпчих», тобто про створення адвокатури¹.

Правову регламентацію інститут адвокатури одержав за «Судовими статутами», затвердженими 20 ли-

стопада 1864 року. За цими статутами адвокати поділялись на дві категорії — присяжних і приватних повірених. Присяжними повіреними могли бути особи, які мали вищу юридичну освіту і практичний досвід відповідної судової роботи або як помічника присяжного повіреного — не менше п'яти років. Приватними повіреними могли бути лише особи, які мали вищу юридичну освіту і практичний стаж відповідної судової роботи або як помічника присяжного повіреного — не менше п'яти років.

Присяжні повірені організовували свою діяльність на засадах самоврядування шляхом обрання при окрузі судової палати рад присяжних повірених, які обирали голову ради та його заступника (товариша)². Тим не менш, Судова реформа 1864 року не надала адвокатам дуже важливого професійного права, яке вони раніше мали при проведенні слідства, — права вступати у кримінальне судочинство на стадії попереднього розслідування. Тільки у 1897 році адвокатів уперше допустили до участі у кримінальному судочинстві на стадії попереднього слідства стосовно до неповнолітніх. Більше того, завершальний період цього етапу супроводжувався потужним впливом держави на адвокатуру як у частині спроб погіршення

¹ Ендовицкая М. А. Правовое положение адвокатуры в дореформенной России в XIX веке //Адвокатура: минуле і сучасність: матеріали I всеукраїнської наукової конференції «Адвокатура: минуле і сучасність» (м. Одеса, 24 — 25 лютого 2012 року). Одеса : Фенікс, 2012. С. 60-62.

² Історія адвокатури України / Варфоломієва Т. В. та ін. 2-е вид. Київ: СДМ — Студіо. Ч. 1. 2002. С. 7.

правового становища адвокатури в цілому, так і у зв'язку з тим, що почастишали факти порушень прав присяжних повірених, зокрема, їх самих почали притягувати до кримінальної відповідальності за безпосередню участь у політичних судових процесах. Такі дії царської влади показали, що на вказаному етапі розвитку інституція професійних прав адвоката мала лише суто кримінально-процесуальну регламентацію³.

Адвокатське самоврядування на українських землях, що входили до складу Російської імперії, організовувалося у зв'язку з судовою реформою 1864 року. Реалізація цієї реформи показала позитивні результати щодо об'єднання адвокатів (присяжних повірених) у незалежну корпорацію, яка, у свою чергу, зуміла сформулювати основні принципи своєї діяльності і подарувала світові плеяду видатних адвокатів.

ПОЧАТОК АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КИЄВІ

Відповідно до «Учреждений судебных установлений» від 20 листопада 1864 року органами адвокатського самоврядування ставали Ради присяжних повірених. На українських землях було організовано лише дві Ради присяжних повірених: Харківська та Одеська. При Харківській судовій палаті Рада присяжних повірених була створена 19 травня 1874 року у складі 7 членів. Всупереч поширеній думці про те, що на території сучасної України діяли три Ради присяжних (Харківська, Київська та Одеська), Київську Раду присяжних повірених тоді так і не заснували⁴. Лише 29 червня 1880 року було відкрито Київську судову палату. До округу Київської судової палати увійшли території Київської, Волинської, Чернігівської та Могильовської губерній. Таким чином, юрисдикція Київської судової палати охопила окружні суди цих губерній, а саме Київський, Житомирський, Луцький, Могильовський, Ніжинський, Стародубський, Уманський, Черкаський та Чернігівський.

Тим не менше, навіть в умовах відсутності Ради, самоуправління київських присяжних повірених продовжувало існувати і розвиватись. Як це відбувалось на практиці, у книзі «История русской адвокатуры» наводив Михайло Гернет, де, зокрема, відзначив,

що 19 жовтня 1865 року було опубліковано Положення про введення в дію Судових Статутів. У цьому Положенні вказувалося, що за відсутності Рад присяжних повірених при кожній губернії створюються особливі комітети, на які покладається розгляд прохань про прийняття до складу присяжних повірених та їх представлення на затвердження міністру юстиції. Таким чином, до особливих губернських комітетів тимчасово перейшла одна із функцій Ради присяжних повірених — прийом до стану присяжних повірених. В силу статті 46 Положення про введення у дію Судових Статутів особливі комітети створювалися із осіб, які належали до складу старих судів і тільки за особливим розпорядженням міністра юстиції, але брати участь у них могли лише особи, які перебували на посаді голів судових палат та окружних судів. Проте з ліквідацією старих судів законний склад колегії комітетів ставав неможливим. Це привело до того, що фактично функції комітетів почали виконувати окружні суди, які стали називати себе комітетами. Таке протиріччя продовжувалося доволі тривалий час. Виходом із ситуації, що склалася, стало створення комітету або комісії, як найбільш довшеної та технічно розвиненої форми станової організації при відсутності Рад присяжних повірених. Комісія або комітет обирались на загальних зборах присяжних повірених і могли діяти на підставі особливих наказів або правил, затверджених загальними зборами відділень окружних судів.

Фактично ці комісії або комітети стали своєрідними квазірадами присяжних повірених. Подібні організації виникали у багатьох великих містах в округах, де були відсутні Ради присяжних повірених. Одним із найбільш впливових був Комітет присяжних повірених при Київському окружному суді під назвою «Розпорядчого комітету консультації присяжних повірених при Київському окружному суді». Розпорядчий комітет, як і сама консультація, існували ще за затвердженнями 4 квітня 1881 року Київським окружним судом правилами. Лише у 1896 році комітету були надані нові права, що поширювалися не тільки на членів консультації, але і взагалі на всіх членів адвокатського стану. Сутність діяльності Розпорядчого комітету, цього

³ Рагулин А. В. Этапы становления института профессиональных прав адвокатов-защитников в России и их общая характеристика // Евразийская адвокатура. 2014. № 1(2). С. 21.

⁴ Бакаянова Н. М. История возникновения адвокатского самоуправления на украинских землях // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015. № 3. С. 16 — 17. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur2015_3_4.

своєрідного сурогату Ради присяжних повірених, полягала у повідомленні суду про дисциплінарні справи, прийнятті до адвокатського стану нових присяжних та видачі свідоцтва на ведення чужих справ.

Київський Розпорядчий комітет присяжних повірених також призначав оборонців для осіб, які користувалися правом бідності та «казених» захисників, встановлюючи при цьому умови, порядок та чергу цих призначень. Де-факто всією своєю діяльністю Розпорядчий комітет ніби підкреслював, що саме він є представницьким органом київської адвокатури і тому мав право та обов'язок відгукуватися на всі життєві явища, які представляли для адвокатського стану інтерес та значення.

За час свого існування Розпорядчому комітету не раз доводилося відстоювати свої права перед судом. Наприклад, у 1906 році комітет визнав для себе неприйнятним встановлене Київським окружним судом двотижневе обмеження розслідувань дисциплінарних справ, вказавши на об'єктивні складнощі, які були у комітету при розгляді цих справ, а 20 листопада 1907 року загальні збори київських присяжних повірених постановили приймати до свого стану та у корпоративну організацію нових членів тільки за позитивних результатів голосування за їх кандидатури на загальному зібранні присяжних повірених. Також розпорядчому комітету доводилось неодноразово виступати як представнику місцевої адвокатури на захист всього стану та деяких його членів, коли ці виступи були продиктовані громадськими інтересами⁵. Станом на 1886 рік в окрузі Київської судової палати нараховувалось сто двадцять присяжних повірених та п'ятдесят чотири помічники.

У Києві Рада присяжних повірених змогла оформитись щойно у 1916 році, тож Розпорядчий комітет функціонував до моменту її появи⁶. Ініціатором створення київського Розпорядчого комітету присяжних повірених був один із найвідоміших тогочасних адвокатів — Олександр Соломонович Гольденвейзер⁷.

Олександр Соломонович Гольденвейзер.
Дж.: 3 кн. «История русской адвокатуры». Т. 3

У березні 1916 року відбулись вибори першої в історії київської адвокатури Ради присяжних повірених, на яких головою Ради обрали Дмитра Григоровича-Барського. У справді демократичний спосіб київські адвокати отримали таке довгоочікуване самоврядування. Київській Раді присяжних повірених вдалося проіснувати з кінця березня 1916 року і до кінця осені 1919 року, коли в Києві владу захопили більшовики⁸.

Моральний авторитет київських присяжних повірених був високим. Ряди адвокатури поповнювалися добре освіченими, порядними особистостями,

⁵ История русской адвокатуры. Под ред. М. Н. Гернета. 1864 — 1914. Словная организация адвокатуры. Т.3. Издание Советов присяжных поверенных. М.: 1916. С. 4, 6, 28, 32 — 33, 35 — 36, 38 — 39.

⁶ Барановський О. Історія створення ради присяжних повірених (адвокатів) київського округу (1916 — 1919 рр.): передвиборна кампанія й утворення коаліцій // Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2017. № 10 (37). Жовтень. С. 54-57.

⁷ Детально про О. С. Гольденвейзера див.: Басара-Тилищак Г. Олександр Гольденвейзер: перший очільник київських адвокатів (до 165-річчя від дня народження) // Вісник Національної асоціації адвокатів України, № 5 (63) травень 2020. С. 61-64.

⁸ Барановський О. Історія створення Ради присяжних повірених (адвокатів) київського округу (1916 — 1919 рр.): передвиборна кампанія й утворення коаліцій // Там само. С. 54.

наділеними блискучим інтелектом. Готувався стати адвокатом і заради цього вступив у 1898 році на юридичний факультет Київського університету Святого Володимира майбутній український академік-патофізіолог Олександр Богомолець. На жаль, до цього часу історія київської присяжної адвокатури періоду існування Київської судової палати (1880 — 1919 рр.) залишається майже не дослідженою.

КИЇВСЬКА АДВОКАТУРА ПІД ЧАС УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 — 1921 РОКІВ

Події 1917 року — створення Української Центральної Ради та проголошення Української Народної Республіки — сприяли бурхливому зростанню громадської активності. Київська адвокатура також була залучена у політичні та культурні процеси. На початку 1917 року в Україні нараховувалось близько трьох тисяч осіб, яких можна було вважати адвокатами (присяжні повірені, помічники присяжних повірених та приватні повірені). У самому Києві працювало 755 осіб адвокатського стану.

Вже від початку Української революції навесні 1917 року у Києві утворилась Велика адвокатська комісія, до складу якої увійшли Рада присяжних повірених та представники помічників присяжних повірених. До складу київської Ради присяжних повірених входили: голова Д. Григорович-Барський, товариш голови (заступник) І. Пересвіт-Солтан, Б. Белявський, Г. Вільчинський, О. Гольденвейзер, С. Крупнов, І. Шраг, В. Калачевський, М. Мазор, Ф. Крижанівський, І. Малютін, Т. Попов, М. Пухтинський та В. Тарнавський. Цей самоврядний орган мусив взяти на себе практично всю організаційну та політичну роботу адвокатів. Прикметно, що член Ради присяжних повірених Федір Крижанівський був одним із засновників Української Центральної Ради та заступником її голови Михайла Грушевського.

Піком боротьби за українізацію суду, а отже, і адвокатської практики, стало ухвалення Українською Центральною Радою низки законів, зокрема, «Про формулу судових вироків» від 10 листопада 1917 року, «Про утворення Генерального суду» від 2 грудня 1917 року, «Про умови обсадження і порядок обрання суддів Генерального і Апеляційного судів» від 23 грудня

*Перший Голова Київської Ради присяжних повірених
Дмитро Григорович-Барський.
Дж.: docplayer.net*

1917 року, «Про прокурорський нагляд» від 23 грудня 1917 року. Показово, що Київська судова палата певний час відмовлялася оголошувати вирoki «іменем Української Народної Республіки»⁹.

Найбільш прогресивними виявились громадські об'єднання адвокатів, створені за національною ознакою, — українське, російське, польське, єврейське. Зокрема, однією з найбільших етнічних громад в Україні у 1917 році була польська, яка складала біля восьми відсотків населення і проживала на територіях, що увійшли до складу УНР. Присяжні повірені польського походження об'єдналися у Спілку адвокатів-поляків (Związek adwokatów Polaków). Також існувала Спілка правників та економістів (Związek prawników i ekonomistów). Щодо діяльності цих організацій сьогодні відомо небагато. Знаємо лише імена кількох членів Спілки адвокатів-поляків: Болеслав Перро

⁹ Скальський В. Діяльність адвокатів в період Центральної Ради 1917 — 1918 рр. // Адвокатура України: історія та сучасність: матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ, Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 253-254, 89-92.

Михайло Ткаченко, київський адвокат, перший голова Українського Правничого Товариства, генеральний секретар судових справ, міністр внутрішніх справ УНР.

Дж.: 3 кн.: «Українська Центральна Рада». Т. 1. К., 1996

(Bolesław Pero), майбутній польський сенатор Болеслав Білявський (Bolesław Bielawski) та Юзеф Шаржинський (Józef Szarzyński). Болеслав Перро був також членом Київської губернської ради громадських організацій та Польського виконавчого комітету. Адвокатом був міністр польських справ Української Народної Республіки Мечислав Міцкевич.

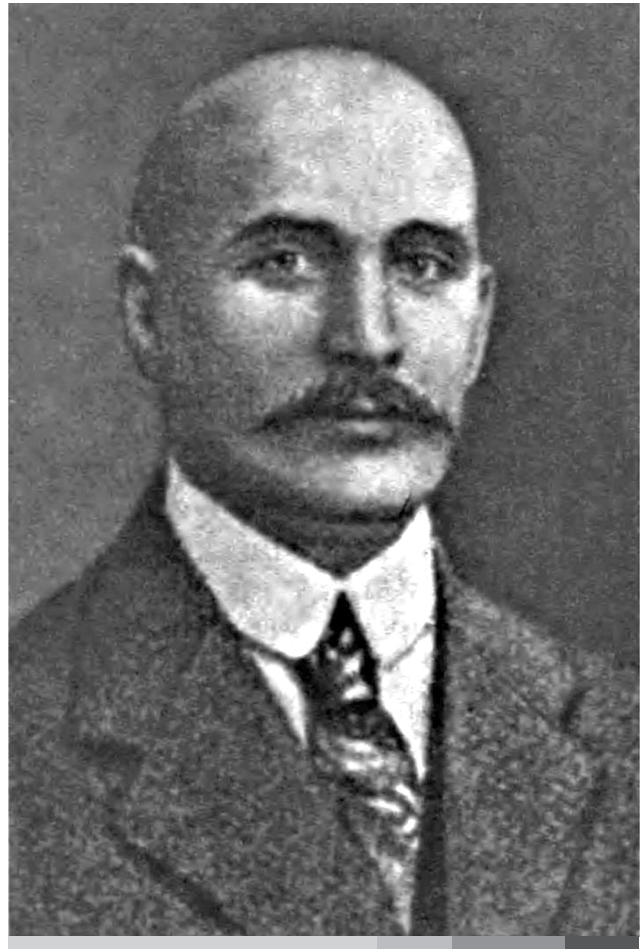
Найменше інформації оприлюднено про Товариство єврейських адвокатів. Сьогодні лише відомо, що ця організація насправді існувала, про що свідчить газетне повідомлення про скликання 7 квітня 1917 року зборів адвокатів-євреїв. Дослідження історії київських адвокатів-євреїв кінця XIX — початку XX століття є важливим з точки зору їх діяльності, постатей, боротьби за свої права, які масово порушувались унаслідок дискримінаційної антисемітської політики царського уряду.

Між Українським Правничим Товариством (УПТ) та Українською Центральною Радою (УЦР) встановилась тісна співпраця, оскільки чимало членів УЦР були колишніми чи діючими адвокатами або мали юридичну освіту. Деякі члени Українського Правничого Товариства входили до Української Центральної Ради від політичних партій, різних рад чи територіальних громад. Наприклад, перший голова УПТ Михайло Ткаченко був членом Української Центральної Ради від Української соціал-демократичної робітничої партії, а також входив до Київської Ради присяжних повірених.

Члени УПТ займали високі посади в українських урядах: Михайло Ткаченко був генеральним секретарем судових справ, міністром внутрішніх справ, Олександр Мицюк — міністром внутрішніх справ, Генеральний Секретаріат залучав членів УПТ до законотворчої діяльності. Ще одним українським державником того періоду був юрист Микола Порш — виходець з київської

Микола Порш — київський адвокат, член УЦР та Малої Ради.

Дж.: 3 кн.: В. Мараєв. «Україна, 1918: Хроніка». Харків, 2020

адвокатської спільноти. Сьогодні відомо, що на початку 1917 року він працював помічником присяжного повіреного¹⁰. Навесні 1917 року Микола Порш став членом Центральної Ради. У листопаді 1917 року призначений генеральним секретарем (міністром) праці, а у грудні — генеральним секретарем військових справ УНР. У 1919 — 1920 роках М. Порш був послом УНР у Німеччині.

Улітку 1917 року була утворена Комісія з вироблення Статуту автономії України. До складу Комісії як уповноважені Українського Правничого Товариства увійшли В. Войткевич-Павлович, Г. Вовкушевський, Р. Лашенко.

26 — 27 червня 1917 року відбувся Перший український правничий з'їзд, головою якого було обрано М. Левитського. На з'їзді створили Крайовий Судовий Комітет, що мав стати центральним всеукраїнським органом правників. До складу Комітету увійшли: В. Войткевич-Павлович, Г. Вовкушевський, Ю. Гаєвський, Р. Лашенко, Г. Лепеха, З. Моргуліс, М. Радченко, М. Ткаченко, А. Яковлів, Л. Расторгуєв.

На основі Генерального Секретарства судових справ, який, у свою чергу, було засновано на базі Київського крайового судового комітету, створили міністерство судових справ УНР. Незважаючи на те, що українські правники не мали свого представництва у Центральній Раді, тим не менше, окремі представники, за дорученням УПТ, брали участь у кількох найважливіших комісіях. З осені 1917 року члени УПТ В. Войткевич-Павлович, Г. Вовкушевський та Р. Лашенко почали працювати у Комісії по наданню статусу автономії Україні (згодом статусу Української республіки), в якій представники Товариства працювали разом з іншими членами комісії під головуванням М. Грушевського. Членом УПТ також був керманіч Генерального Секретарства (міністерства) судових справ адвокат В. Садовський^{11, 12}.

Наприкінці 1920 року діяльність Українського правничого товариства в Україні була припинена. Серед представників української діаспори було кілька організацій, які вважали себе правонаступниками Українського правничого товариства. Це, зокрема, Українське правниче товариство у Варшаві (1921 —

1922 роки) та Українське правниче товариство у Чехословаччині (1922 — 1933 роки). У Радянській Україні також існувала організація з тією ж назвою, але вже при Всеукраїнській Академії Наук¹³.

Після утворення Української Народної Республіки українські адвокати та юристи взяли активну участь у розбудові української державності, проте зовнішня військова агресія більшовицької Росії та відсутність підтримки з боку держав-переможниць у Першій світовій війні призвели до поразки Української революції 1917 — 1921 років.

АДВОКАТИ — ЧЛЕНИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

Паралельно зі створенням демократичних правових засад своєї професійної діяльності київські правники, а серед них і адвокати, відіграли вирішальну роль у створенні Української Академії наук. Зокрема, адвокат і відомий український історик права Микола Василенко не тільки розвинув ідею створення Академії наук, але й доклав максимум зусиль для її реалізації, перебуваючи на посаді міністра освіти і мистецтва в уряді П. Скоропадського.

Створення у 1918 році першої Комісії для вивчення звичаєвого права при щойно створеній Українській академії наук дозволило розвиватися українській юридичній науці. На початку 1920-х років в Україні була організована ще одна Комісія ВУАН для виучування західноруського і звичаєвого (народного) права.

У 1924 році цю Комісію очолив академік Оникій Малиновський, відомий український історик права. Тематичний спектр інтересів Комісії та її науковий доробок знайшли відображення у трьох виданнях досліджень, які виходили під науковим керівництвом професора Арнольда Кристера. Окрім того, була утворена секція цивільного права. У свою чергу, академік Оникій Малиновський очолив секцію публічного права, до роботи у якій залучив Стефана Борисенка на правах штатного співробітника і кількох позаштатних співробітників: В. Воблого, Я. Рожківського, Є. Савченко-Скакуна, О. Чечота, а також В. Яновського (сина Феофіла

¹⁰ Юридический календарь М. Острогорского на 1917 год. С. 295.

¹¹ Лашенко Р. Українське Правниче Товариство в Києві / Часопис «Правник». Орган Українського Правничого Товариства в Києві. 1918. Вересень. № 1. С. 5 — 7.

¹² Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / За ред. І. Б. Усенка. Київ: Наукова думка. 2014. С. 317.

¹³ Скальський В. Адвокати в період української революції (1917 — 1921 рр.) / Адвокатура в Україні: забуте і невідоме. Серія «Нариси з історії адвокатури України». Випуск 1. / за ред. І. Б. Василюк. К.: КВШ, 2014. С. 255-260, 262-263.

Гавриловича Яновського — видатного терапевта, відомого вченого, громадського діяча, основоположника вітчизняної фтизіатрії, першого в історії української медицини академіка-клініциста¹⁴).

На жаль, життєві долі більшості адвокатів — членів Всеукраїнської Академії Наук склалися трагічно.

Віктор Яновський народився у 1891 році у Києві. У 1913 році закінчив юридичний факультет Київського університету Святого Володимира. Був професором міжнародного права Київського інституту народного господарства (КІНГ). В. Яновський також працював старшим науковим співробітником у ВУАН. Коли посилення репресій з боку радянської влади призвело до ліквідації академічних правничих комісій, В. Яновського було звільнено з КІНГу. Він став працювати юрисконсультом (саме такий аналог адвокатської професії був запропонований на той час радянським законодавством) Київського центрального телеграфу. В. Яновського заарештували 2 липня 1938 року у Києві. 16 квітня 1939 року його засудили за вироком Військового трибуналу Київського особливого військового округу (КОВО) до десяти років позбавлення волі. Віктор Яновський помер у Соль-Ілецькій в'язниці 3 травня 1942 року.

Разом з Віктором Яновським був заарештований і проходив по одній справі професор римського права Володимир Карпека. Він народився у 1880 році у селі Алтинівка Кролевецького району Сумської області. У 1900 році закінчив юридичний факультет Київського університету Святого Володимира. Професор римського права, старший науковий співробітник ВУАН, у 1917 — 1918 роках проректор Київського університету Святого Володимира. 16 квітня 1939 року В. Карпека засудив Військовий трибунал КОВО до десяти років позбавлення волі. 11 вересня 1941 року за вироком Військової колегії ВС СРСР Володимира Васильовича Карпека розстріляли у м. Орел (РФ).

Ймовірною причиною арешту В. Яновського і В. Карпека стало їх знайомство з консулами Німеччини та Польщі у Києві. Не виключено, що причиною репресій проти В. Яновського могли стати наукові дослідження професора. Наприклад, у 1928 році в журналі «Наукові записки Інституту народного господарства»

Комісія для виучування історії західноруського і українського права ВУАН. Зліва направо внизу: адвокати Л. Окиншевич, М. Василенко, С. Іваницький-Василенко; вгорі: І. Черкаський, І. Балинський, С. Борисенко

№ 8 він опублікував наукову статтю «Нові консульські конвенції». У статті професор В. Яновський виклав постанови радянської-німецької та радянсько-польської консульських конвенцій. В. Яновський, зокрема, встановив загальні принципи, на яких ґрунтувались ці міжнародні конвенції, визначив їх відмінності від тодішніх конвенцій західних країн. У його дослідженні також висвітлювались питання призначення консулів, їх правовий стан та функції. В. Карпека та В. Яновського реабілітували у 1959 році за відсутності складу злочину¹⁵.

Найбільш діяльними співробітниками Комісії для виучування західноруського і звичаєвого (народного) права у ці роки стали Р. Безпалов, О. Добров, Є. Єзерський, В. Камінський (секретар комісії), В. Назимов (єдиний, крім А. Кристера, штатний працівник академії), М. Товстоліс, Б. Язловський¹⁶. Увага дослідників Комісії була привернута до історії українського звичаєвого права, починаючи від давньоруського часу і закінчуючи розвитком деяких громадських правових інститутів в Україні у 1918 — 1920 роках.

У лютому 1934 року внаслідок посилення репресій проти вчених ВУАН Комісію для виучування звичаєвого права остаточно ліквідували. Під час Великого терору 1937 — 1938 років С. Борисенка, А. Кристера, І. Черкаського, Б. Язловського розстріляли.

¹⁴ Болдирев О. Ф. Яновський, Феофіл Гаврилович // Велика українська енциклопедія. URL: vue.gov.ua/ Яновський, Феофіл Гаврилович.

¹⁵ Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ), ф. 6, спр. 49885, т. 1 — 2. Т. 1, арк. 1, 5, 7 — 8, 16, 17, 21, 23, 27, 71 — 72, 84, 159, 216 — 218, 224, 232, 235 — 237; Т. 2, арк. 33 — 34; Україна. Наук. двомісячник українознавства. Орган історичної секції Академії. Під заг. ред. акад. М. Грушевського. Кн. 4. Держ. Вид-во України. Київ, 1928. С. 122.

¹⁶ Юридична освіта і наука на Україні /АН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Наукова думка, 1992. С. 52.